

2. Література

НАЦІОНАЛЬНІ КОНЦЕПТИ В ТВОРЧОСТІ О. ДОВЖЕНКА КРИЗЬ ПРИЗМУ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОГО ДИСКУРСУ

Доній В.С.

аспірант кафедри світової літератури та культури
імені О. Мішукова Херсонського державного університету
м. Херсон, Україна

Спалах національної самосвідомості, суспільний інтерес до своєї історії, духовного життя, прагнення осмислити минуле, розібратись в теперішньому і зорієнтуватися в майбутньому нині активно продукується в гуманітаристиці. І це цілком закономірно, оскільки, українці довго жили за умов, які не давали змоги з'ясувати своє місце в світі, усвідомити велич і цінність самостійного українського народу, віднайти і узаконити своє місце в світовому політичному та культурному просторі.

У процесі взаємодії господарських, соціальних, духовно-культурних, етнічних чинників формується сприйняття та свідоме відношення до світу. Ці фактори утворюють парадигму способів бачення світу, розумового складу, уяви або колективних уявлень, що в цілому йменують ментальністю. О. Мостяєв доцільно зауважає, що певна історична епоха - це «ментальний стан людини, яка встановлює межі сприйняття і розуміння, межі привласнення та діяльності» [7, с.83]. Уявлення, враження від епохи, настрої, смислові концепти становлять компоненти ментальності, які відображено в літературно-мистецькій спадщині, правильне прочитання яких можливе лише в контексті доби, інакше ці тексти будуть «мертві й німі».

Довженкознавці сучасного українського періоду зосереджують свою увагу на проблемах національної психології, трансформації ментальності

українського народу, ідентифікації автора в кіноповістях та сценаріях О. Довженка.

Творчий доробок О. Довженка досліджували О. Бабишкін, Ю. Барабаш, С. Коба, М. Куценко, Ю. Кочерган, С. Плачинда, І. Семенчук, Д. Шлапак, опублікованих за часів радянського періоду. Нове наукове прочитання характерне для праць сучасних літературознавців: О. Безручка, В. Гребньової, Т. Дятленко, Р. Корогодського, І. Кошелівця, В. Марочко, Г. Магузи, Н. Медвідь, С. Тримбача, А. Шаргородської тощо.

Відтак, мета нашої наукової розвідки – відстежити концепти національного в творчості О. Довженка крізь призму постколоніального дискурсу.

Нині особливої актуальності набувають дослідження, які були неповними, уривчастими, підлаштованими під ідеологію тоталітарної системи, що відтворюють спектр відносин щодо буття української спільноти, духовного здобутку людей. Сучасні літературознавці осмислюють національні концепти крізь призму постколоніальної теорії. Адже, постімперська культурно-історична ситуація сучасної України закономірно детермінує зацікавлення власною та світовою традицією постколоніальної теорії та практики інтерпретації. Сучасна культурна дійсність вимагає нових літературознавчих поглядів у прочитанні та перепрочитанні текстів, крізь призму проблеми збереження національних концептів за умов світової глобалізації. Постколоніальні студії становлять коло наукових інтересів вітчизняних літературознавців В. Агеєвої, Т. Гундорової, П. Іванишина, С. Павличко, М. Рябчука, О. Юрчук та представників діаспори М. Павлишина, М. Шкандрія тощо.

Зокрема, українська постколоніальна критика ґрунтується на концепції національно-екзистенціальної методології. Ключовими концептами в постколоніальному дискурсі українського літературознавства стають поняття «національна ідентичність», «національна ідея», «національне мистецтво», «національне буття», «національна естетика», «національна культура», «національне відродження», «національна свідомість», «національна

тотожність», «національна ментальність», «національна історія» тощо. У сучасному українському літературознавстві за допомогою засобів деконструкції, демаскування та перекодування реінтерпретуються тексти в українському літературознавстві.

Вагомими є наукові доробки літературознавця, культуролога, публіциста П. Іванишина. Національний імператив, на думку вченого, є основним системотвірним чинником націоцентричного мислення. Характерною особливістю націоцентричного напрямку є «врахування взаємопереплетеності долі народу та його літератури, що передбачало усвідомлення фатальних небезпек в часи колоніального минулого» [6, с.32].

Про «утримання національної традиції та її доцільність» говорить літературознавець і культуролог Т. Гундорова. Йдеться про опозицію «органічної» (яка асоціюється з національною традицією) та «неорганічної» (постмодерно орієнтованої) культур, що виникає на межі трансформації. Розглядаючи сучасні літературні напрями, авторка, акцентує увагу на тому, що вони накладаються на посттоталітарний період розвитку української літератури, коли відбуваються зміни парадигми художнього мислення, що позначаються на характері сприйняття, формуванні та адаптації художньої системи на національному ґрунті [4]

Сучасна дослідниця О. Юрчук осмислює вітчизняну літературу, подаючи двовекторну реінтерпретацію, що виявляється в «деконструкції і конструюванні українського національного «обличчя». Дослідниця зазначає, що постколоніальна теорія робить акцент на «встановленні ідентичності через виокремлення значущості історичного до колоніального народу» [8, с.21].

О. Довженко шедеврально репрезентує національні концепти українського народу. Адже світосприйняття, світобачення, характер митця формувалися на моралі, етиці, психології, філософії українців. Архетипні поняття українського народу, їхній глибокофілософський зміст увібрав у себе О.Довженко завдяки любові до рідної мови, української пісні, повазі до національних традицій, звичаїв та обрядів. Ці першоджерела відбивають ідеали, прагнення, дух народу,

своєрідність національної психології, що в подальшому стали основою парадигми Довженківських архетипів.

Національні концепти, що яскраво відображають українську ментальність простежуються в усій творчій спадщині О. Довженка. «Саме високою народністю, поетичною силою, мистецькою свободою й приваблює нас Довженкова творчість... Йому випало бути свідком найяскравіших воєн, бути безпосереднім учасником найвизначніших подій своєї доби. Побачене, пережите дістало в його праці рідкісно яскраве художнє відтворення. З життєвої активності, з вогню життя викрешувалась Довженкова поетика, його соковитий стиль, його палаюча образність» [2, с.7].

Дослідивши кіноповісті «Земля», «Зачарована Десна», «Повість полум'яних літ», «Україна в огні», можемо визначити базові складові ментальності українців. Митець постійно звертається до відображення морально-етичних цінностей українців (працьовитість, шанобливе ставлення до людей та їхньої праці, совісність, сентименталізм, ліризм, гумор тощо); вагомою ролі надає родинним стосункам (сім'я – першоснова основ); акцентує увагу на періоді дитинства (підвалини формування особистості); засобами художнього слова «зачаровує» красою природи (Деснянські пейзажі, спілкування з природою, ароматом трав та квітів, гупання яблук); передає наступним поколінням духовну спадщину (розповіді про чумаків, козаків, казки, пісні). Отже, через демонстрацію сукупності цінностей, звичок, рис характеру, традицій осмислюється буття народу, що є однією з найважливіших складових формування свідомості як такої, котра звертається до самої себе і також є підґрунтям власної осмисленості, котра трансформується в національну самоідентифікацію.

Таким чином, можемо дійти висновків, що однією з методологічних засад постколоніальних студій українського літературознавства є національно-екзистенціальна концепція. За допомогою концептів національного в творчості О. Довженка репрезентується ментальність українського народу, його самобутність та цінність.

Література:

1. Безручко О.В. Невідомий Довженко [Текст] / Олександр Вікторович Безручко / НАН України; Інститут мистецтва, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського. – К.: Фенікс, 2008. – 310 с.
2. Гончар О. Довженків світ // Довженко О.П. Твори: В 5-ти т. – Т. 1. – К.: Дніпро, 1983. – С.5-17.
3. Гундорова, Т. Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодерн[Текст] / Тамара Гундорова. – К. : Критика, 2005. – 263 с.
4. Гундорова, Т. Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: статті та есе [Текст] / Тамара Гундорова. – К. : Грані-Т, 2013. – 548 с.
5. Іванишин, П. Національно-екзистенціальна інтерпретація (основні теоретичні та прагматичні аспекти) [Текст]: монографія / Петро Іванишин. – Дрогобич : Вид. фірма «Відродження», 2005. – 308 с.
6. Іванишин, П. Українське літературознавство постколоніального періоду [Текст]: монографія / Петро Іванишин. – К. : ВЦ «Академія», 2014 – 190 с.
7. Мостяєв О. Суб'єктивні, етнічні та цивілізаційні складові ментальності / О. Мостяєв // Філософські студії. Спецвипуск журналу «Генеза». - 1995. - С. 82-92.
8. Юрчук, О. У тіні імперії. Українська література у світлі постколоніальної теорії [Текст] / Олена Юрчук. – К.: ВЦ «Академія», 2013 – 221с.